

VILLANÓFÉNYBEN AZ ÁRNYÉKOKTATÁS

LEHOTKA ILDIKÓ

Debreceni Egyetem, Nevelés- és Művelődéstudományi Doktori Iskola

YOUNG CHUN KIM & JUNG-HOON JUNG: *Shadow Education as Worldwide Curriculum Studies*. (Curriculum Studies Worldwide series.) Cham, 2019. Palgrave Macmillan. xi + 212 p. ISBN 978-3-030-03982-0 (eBook)

Mióta szervezett formában történik az oktatás, azóta van igény arra is, hogy a színvonalát emeljék. Ennek egyik lehetséges módja a tanórákon kívüli képzés, az árnyékoktatás. Az árnyékoktatásról olykor még szépirodalmi művekben is szó esik, például Charlotte Brontë *Jane Eyre* című könyvében, vagy magyar példaként említhetjük Móricz Zsigmond *Légy jó mindhalálig*ját, ahol Nyilas Misi korrepetálja latinból és matematikából Doroghy Sanyikát, havi két pengőért.

Az árnyékoktatás mára a formális tanulást kiegészítő, azt segítő ágazattá vált, világszerte terjed, egyre nagyobb az igény iránta. A kötelező, szervezett oktatás mellett valószínűleg mindig lesz kereslet különórákra – fizetett formában vagy ingyenesen, iskolák által szervezett szakkörök formájában. Az 1990-es évektől a kiegészítő magánoktatás (pl. *cram school* néven) már közoktatási dokumentumokban is megjelenik.

Az árnyékoktatás 1999 óta általánosan használatos kifejezés: nemcsak oktatás, hanem egyéb, oktatási célt szolgáló tevékenységek is idesorolandók. Az árnyékoktatást igénybe vevő tanulók segítséget

kapnak már megoldott vagy még nem megoldott feladatokhoz, előadásokat követhetnek CD-lemeztől vagy az interneten keresztül, útmutatókat vagy megjegyzéseket kapnak papír alapon vagy online.

Magyarországon az árnyékoktatás jelenthet extrakurrikuláris tevékenységeket, illetve iskolai kereteken túlmutató foglalkozásokat. Az iskolai órarend nem foglalja magában a szakköröket, a felzárkóztató foglalkozásokat, a nem ének-zene tagozatos iskolák énekkari foglalkozásait, a rajz- és más tárgyakból tartott pluszórákat és egyéb ingyenes tanulási alkalmakat. A tantervi órákon kívül a tanulók részt vehetnek fizetős foglalkozásokon is az iskolákban, például sportfoglalkozásokon, néptáncoktatáson, középiskolai felvételire vagy érettségi vizsgára történő előkészítőn. Olyan pluszórák is elérhetők számukra, amelyeket nem a saját iskolájukban tartanak, például a már említett néptáncoktatás vagy a középiskolai felvételi előkészítő.

A tanulók olyan órákat is látogathatnak, amelyeket nem az iskola szervez, hanem magántanárok vagy magánoktatásra szakosodott cégek kínálnak. Magántanárr-

hoz leggyakrabban matematikakorreptálás és nyelvtanulás céljából fordulnak a szülők, az árnyékoktatásra szakosodott cégek a nyelvtanításra összpontosítanak, illetve egyfajta globális (felzárkóztató) képzést nyújtanak. Idetartoznak a sportolási lehetőséget kínáló klubok, a balettórákat szervező cégek, az állami és magánfenntartású zeneiskolák is.

A dél-koreai szerzők, Young Chun Kim és Jung-Hoon Jung kötete kilenc fejezetben mutatja be az árnyékoktatás fontosságát, annak lehetséges színtereit – kitérve még arra is, hogy az iskolai oktatáson túlmutató „globális tanulási láz” vajon az árnyékoktatáshoz sorolható-e. A szerzők fogalomtisztázással vezetnek be tanulmánykötetüket, a tanterv jelentését vizsgálják számos szemszögből. Az oktatási folyamat alapjául szolgáló tanterv fogalma sokat változott azóta, hogy a gyermekek szervezett oktatásban részesülnek. Ahogy a tanterv gazdagodott az évszázadok folyamán, úgy változott, pontosodott a jelentése is. A tanterv fogalmának korszerű leírása már tartalmazza többek között a társadalmi-politikai változást, fejlődést, a genderelmélet koncepcióját, történelmi, kulturális elemeket, vagy az adott ország vallási környezetét. A 21. századi definíciók nagy része a játékos tanulás szükségességét is jelzi.

A tanterv magában hordozza a rejtett tantervet (implicit tanterv vagy hidden curriculum) is, amely a nem tantárgyi formában átadott ismeret, mégis fontos tényező a tanítás folyamatában (például a viselkedés, kulturális szokások). A szakirodalomban új fogalomként megjelent az *árnyéktanmenet*, amely a tanulók iskolán kívüli tanulásának folyamatára fókuszál.

A szerzők fontosnak tartják megjegyezni, hogy az árnyékoktatás révén a tanulók nemcsak ismereteiket gyarapíthatják, de tanulási kultúrájukat is fejleszt-

hetik. Emiatt a tantervi kutatás sem korlátozódhat magukra a tantervekre, vizsgálni kell a kiegészítő oktatási jelenségeket, az árnyékoktatás hatásait, lehetőségeit is. Sőt, a „kiegészítő” jelző ma már valószínűleg idejétmúlt, hiszen az árnyékoktatás a globális képzés egyik fontos formája.

Az árnyékoktatás jellemzőit is többféle szempontból vizsgálják a szerzők. Tömören és összefoglalóan megállapíthatjuk, hogy az árnyékoktatáshoz sorolják azokat a tevékenységeket, amelyek révén a tanulók az iskolai tanórákon tanultakat elmélyíthetik, illetve azt a segítséget, amelyet magántanárok, árnyékoktatásra szakosodott intézmények ehhez nyújtanak. Az árnyékoktatás részletes meghatározását és több szempontú elemző vizsgálatát a kötet hetedik fejezete ismerteti.

Az árnyékoktatás a kelet-ázsiai országokban (Dél-Koreában, Japánban, Hongkongban, Tajvanon, Szingapúrban) a legelterjedtebb. Hozzájuk képest például jóval kevésbé nő az árnyékoktatásban részt vevők aránya az Amerikai Egyesült Államokban. Kiemelt jelentőségű az árnyékoktatás Dél-Koreában (a tanulók körülbelül 70%-át érinti). Dél-Koreában *hakwon* az elnevezése azoknak az intézményeknek, amelyekben az állami oktatás mellett tanulhatnak a gyermekek. Ezeknek nyolc típusa van, amelyekben különböző tantárgyak tanulását fejlesztik, vagy általános segítséget nyújtanak a következőkben: matematika, íráskészség, átfogó képzés, speciális oktatás középiskolásoknak, tehetségoktatás, internetalapú képzés, sőt, a bentlakásos iskolák is a kínálathoz tartoznak.

Japánban az árnyékoktatás neve *juku* (felvételre és vizsgákra készíti fel a tanulókat), Tajvanon *buxiban* (itt különféle tantárgyak oktatása folyik) vagy *anchinban* (ez a magyar napközinek megfelelő feladatokat lát el), Indonéziában *abimbel* vagy *bimbingan*, Kínában pedig *sishu*.

Az árnyékkoktatás természetesen Európában és Afrikában is jelen van, de előbbivel a könyv csak keveset foglalkozik, utóbbi pedig mindössze egy-egy alfejezet néhány mondatában szerepel. Európában egyébként az árnyékkoktatás gyakoribb a déli, közép- és kelet-európai országokban (beleértve Görögországot, Lengyelországot, Lettországot és Spanyolországot), a legkevésbé elterjedt a nyugati és észak-európai régióban – különösen Dániában, Svédországban és Finnországban. Nagy-Britanniában a Londonban tanulók jutnak nagyobb eséllyel árnyékképzéshez, mivel itt találhatóak a leggazdagabb választókerületek, ahol a szülők meg tudják fizetni a magas díjat, emellett és emiatt sok a magántanulást segítő ügynökség, és nem utolsósorban magas a független iskolák száma.

A szerzők könyvükben arra is kerekítik a választ, hogy miért a kelet-ázsiai országok, illetve a más országokban élő kelet-ázsiaiak teljesítettek a legjobban az utóbbi három PISA-teszten. Szerintük ez többek közt a konfucianus hagyománnyal magyarázható, valamint azzal, hogy egyes szülők (az USA kínai közösségeiben a „tigris anyák”, Dél-Koreában a „gangnam anyák”) szinte erőn felül mindent megtesznek azért, hogy gyermekük számára a legjobb oktatást, iskolát, tanárt biztosítsák. A tanulók egy héten többször is kapnak képzést az iskolai órák után, nem egy esetben késő estig vannak a foglalkozások.

A szerzők az árnyékkoktatást színterei alapján négy kategóriára osztották. Az első és leggyakoribb a magántanár (privat tutor) intézménye. A magántanárok általában a diák otthonában tartják meg a foglalkozást, esetenként két-három tanulóval is foglalkoznak. A díjazásuk képzettségüktől és az oktatott tanuló iskolai szintjétől függ. Az Amerikai Egyesült Államokban a tehetősebb családok nem ritkán „házitanítót” fogadnak gyermekeik

mellé, a megbízás ott lakással, autóhasználattal, étkezéssel, esetenként nyaralással jár együtt.

A második kategóriába sorolták a szerzők az intézményesített árnyékkoktatást. A csoportos órák tanteremben vagy tanteremszerű helyiségben folynak. Idetartozik a balettkoktatás, egyéb csoportos, művészeti oktatás. A foglalkozásokat hetente többször, a nyári szünet alatt is megtartják.

A harmadik kategória az előfizetési oktatás – a tanulni vágyók postai úton kapják meg a feladatokat (az 1950-es évektől létezik ilyen hálózat Japánban, eleinte *kumon*, majd *haksupji* néven). A legtöbb cég hetente egyszer tanárokat is küld a tanulókhöz, hogy megválaszolják a felmerülő kérdéseket, segítsenek megoldani a feladatokat.

A negyedik kategóriába végül a tanítás utáni változatos programok szervezése és lebonyolítása tartozik. Ez a fajta árnyékkoktatás gyakran áll kormányzati szabályozás alatt, a foglalkozásokra a tanuló megszokott napközbeni környezetében kerítenek sort. A tanítás utáni programok nem a tanulást segítő célokra fókuszálnak, hanem a nívós szabadidő-eltöltésre, és gyakran a gyermekfelügyeletet is magukban foglalják.

Az árnyékkoktatás pozitív vonása a szerzők és a hivatkozott tanulmányok szerint az, hogy személyre szabottan, informális keretek között működik, a tanulók kérdezhetnek a foglalkozásvezetőtől (a formális oktatás keretein belül erre nem mindig adódik alkalom, gyakran a tanulók nem is mernek kérdezni a tanártól). Pozitív, ösztönző kapcsolat alakulhat ki a tanár és a tanuló között, így a tanulás minősége is javulhat. A tanulók a magasabb, korszerűbb tudás megszerzése, a tanulási technikák javítása, a tesztírási rutinszerzés, a felvételi vizsgák remélhető sikere érdekében látogatják ezeket a nem kötelező órákat.

Az árnyékkoktatásban részt vevők több időt fordítanak a tanulásra, ezért a felvételi vizsgákon, a tesztek megírásában is eredményesebbek.

Az árnyékkoktatás azonban nem mindenki számára megfizethető, így fokozza az oktatási egyenlőtlenségeket. (Ezt részben úgy lehet ellensúlyozni, hogy kiválasztják azokat a szegényebb tanulókat, akik kiemelkednek az átlagból, és a képzetüket átvállalja az állam vagy egy alapítvány.) Az árnyékkoktatás másik negatív vonása a szerzők szerint az, hogy a pluszórakon való részvétel sok tanuló számára kimerítő, és az elvárt fejlődés sem mindig biztosított. Van olyan kutató, aki egyenesen úgy fogalmaz, hogy az árnyékkoktatás a gyermekbántalmazás egy formája.

A kötet ötödik fejezete az árnyékképzésben megvalósuló matematikaoktatást szemlélteti. Nemcsak hazánkban, hanem másutt is a matematika az oktatás és a tanulás neuralgikus pontja. Mivel emellett általában felvételi tárgy is a középiskolai, felsőoktatási felvételi eljárásban, nem véletlen, hogy a matematika iránt van a legnagyobb kereslet az árnyékkoktatásban. A hatodik fejezet a tehetséges, illetve a magasan motivált dél-koreai tanulók lehetőségeit, illetve a *hakwon* és a *youngjae* osztályok árnyéktantervét mutatja be. A kötet az államilag szervezett oktatás utáni kép-

zési lehetőségeket is sorra veszi egy teljes fejezeten keresztül.

Amíg a kelet-ázsiai országokban, Európa egyes részein vagy az Amerikai Egyesült Államokban és Kanadában létrejött árnyékkoktatást végző intézmények komoly gazdasági hasznot hoznak, addig Magyarországon a formális oktatáson kívüli felzárkóztató foglalkozást, nyelvórát, egyéb órát tartó tanárok nagy része még csak nem is adózik a tevékenysége után. Nálunk egyelőre az árnyékkoktatás fajtái közül leginkább a magántanári, illetve az internetalapú, pl. skype közvetítésével végzett oktatásra van kereslet. Árnyékkoktatásra szakosodott intézményből, tanodából egyelőre meglehetősen kevés van. Itthon a felzárkóztatás, a leckeíráshoz nyújtott segítség, a nyelvvizsgára készülés a fő oka annak, hogy tanárhoz fordul a szülő, kevésbé az új ismeretek megszerzése a cél.

A két szerző kötete mindenképpen elgondolkodtató. Az árnyékkoktatás hasznát több oldalról világítják meg, néha egy-egy tény, gondolatmenet több helyen is felbukkan a könyvben. Számos ország árnyékkoktatási gyakorlatáról olvashatunk, talán érdemes lett volna néhány példával a volt szocialista régiót vagy az afrikai fejlődő országok egyikét-másikát is szerepeltetni, esetleg összehasonlítani a kelet-ázsiai gyakorlattal.